

ШКІДЛИВІ СОВКИ

Проаналізовано стан шкідливих совок в агроценозах України, наведено елементи захисту сільськогосподарських культур із застосуванням ентомофагів.

совки, шкідливість, прогноз, чисельність, захист

Шкода, заподіяна підгризаючими *совками*, може бути дуже відчутною. У минулому році *підгризаючих совок* виявляли в усіх регіонах України на просапних, овочевих культурах, озимині. Найшкідливішими були *озима* і *оклична*, шкодили також *іpsilon*, *дика*, *південна*, *пшенична совки*. Середня їх чисельність була нижча або в межах порогу, що зумовлювали погодні умови (температура повітря у весняно-літній період була значно вища за норму, в окремі місяці подекуди фіксували перезволоження ґрунту, у багатьох інших регіонах — навпаки, реєстрували посушливі умови).

Навесні 2013 р. переміщення гусениць *озимої совки* (*Agrotis segetum* Schiff.) у верхні шари ґрунту відбувалося на початку квітня. У першій декаді травня гусениці *озимої* та інших *підгризаючих совок* завершили живлення та залялькувалися за допорогової чисельності (0,3—0,8 екз./м²)

Масовий літ і відкладання яєць відбувалися в третій декаді травня, відродження і живлення гусениць

Озима совка

**О.І. БОРЗИХ, С.В. РЕТЬМАН,
В.М. ЧАЙКА, Т.М. НЕВЕРОВСЬКА,
В.П. КОНВЕРСЬКА, О.О. БАХМУТ,
А.В. ФЕДОРЕНКО**

Інститут захисту рослин НААН

розпочалось наприкінці травня — початку червня. Літ метеликів II-го покоління почався з середини липня і тривав до середини вересня. Відроджуватись гусениці почали з кінця липня.

Через аномально високі температури та недостатню вологість ґрунту в серпні фіксували загибель частини яєць та гусениць молодших віків.

Восени гусениці шкодили до листопада, переважно на бур'янах, посівах ріпаку та на площах озимої пшениці, особливо висіяної по парових та стерньових попередниках

Протягом вегетації підгризаючі совки шкодили на площах соняшника та кукурудзи, посівах ріпаку, зернових та на присадибних ділянках за середньої чисельності 0,3—2,0 екз./м², що в межах порогу шкідливості. У Вінницькій (у посівах моркви), Волинській (на картоплі), Запорізькій (на площах соняшнику) областях їх чисельність була 2,0—4,0 екз./м², подекуди осередково в господарствах Сумської, Вінницької, Луганської, Черкаської, Запорізької областей становила 4,0—6,0 екз./м², а в Донецькій і Вінницькій (на кормових буряках) та Запорізькій (на просапних) сягала 8—10 екз./м². Фітофагами було пошкоджено в різному ступені від 0,1 до 9% рослин сільськогосподарських культур, у Сумській, Запорізькій, Луганській областях — до 10—18% просапних, овочевих, картоплі. У Донецькій і Луганській областях у пізніх посівах соняшнику виявляли осередки, де було пошкоджено від 15 до 50% рослин.

Нинішнього року підгризаючі совки спроможні утворити осередки високої чисельності і шкідливості у посівах озимих, а також просапних та овочевих культур у більшості лі-

состепових, степових, подекуди поліських, областей.

Поточні умови весни практично у всіх регіонах були сприятливими для розвитку першого покоління озимої совки. За показниками гідротермічного коефіцієнта (ГТК) зона високої її шкідливості окреслюється ізолініями 1,0—1,2 — такі погодні умови склалися в областях Лісостепу та північно-східних областях Степу. Оптимальною для розвитку та зростання чисельності гусениць I-го та II-го покоління є середньодобова температура повітря 18—26°C та вологість повітря — 60—85%.

В обмеженні чисельності підгризаючих совок значне місце займають агротехнічні методи: оптимальні строки сівби, знищення бур'янів, культивування парових попередників у період масового відкладання яєць або відразу після його закінчення. Дієвим заходом проти підгризаючих совок є передпосівна обробка інсектицидом насіння озимих зернових, що істотно знижує шкідливість гусениць на ранніх стадіях розвитку рослин.

На пшениці озимій, цукрових буряках, соняшнику, багаторічних травах для стримування зростання чисельності підгризаючих совок широко використовують трихограму. Разова норма випуску трихограми становить 30 тис. самиць/га (при відкладанні шкідником до 30 яєць/м²). За збільшення щільності кладки яєць норму випуску визначають з розрахунку одна самиця на 10 яєць шкідника. На параз за появи перших яйцекладок випускають 10 тис. самиць/га, наступні випуски проводять залежно від чисельності яєць на 1 м² — 10—20 тис. самиць/га. У зонах, сприятливих для розвитку трихограми, здійснюють по два випуски проти кожного покоління шкідника. В інших зонах випуски ентомофага починають за наявності 0,4—0,6 яєць/м² і повторюють кожні 4—5 днів у період масового відкладання яєць по кожному поколінню шкідника. Норми випусків встановлюють залежно від щільності кладок яєць шкідників (від 10 до 40 тис. са-

миць/га на зайнятих парах; від 20 до 50 тис. самиць/га — на решті культур). Трихограму розселяють механізованим способом у вигляді паразитованих яєць зернової молі за 24 години до передбачуваного вильоту. На невеликих площах можна розселяти на стадії імаго в ранкові або передвечірні години.

За появи осередків з високою чисельністю гусениць (ЕПШ на озимій пшениці — 2–3 екз./м², у посівах кукурудзи — 3–8 екз./м²) застосовують хімічні препарати. Інсектициди доцільніше застосовувати в період відродження гусениць до появи II віку, коли вони живляться відкрито і найбільш уразливі. Обробляють увечері, коли гусінь живиться на рослинах.

Серед **листогризучих совок** в умовах минулого року найбільш поширеними були **бавовникова совка** (*Chloridea armigera* Hb.), **совка-гамма** (*Autographa gamma* L.), **капустяна** (*Barathra brassicae* L.), **С-чорне** (*Amathes C-nigrum*). Середня чисельність совок в умовах минулого року не перевищувала порогу шкідливості і становила 0,1–2,0 екз./м², але повсюдно відмічали осередки з підвищеною чисельністю шкідників.

Шкода, заподіяна **бавовниковою совкою**, в останні роки стає все більш відчутною. Вона шкодить на кукурудзі, соняшнику, сорго, сої, коноплях, люцерні, бавовнику, томатах, гороху, гарбузових практично в усіх регіонах країни. Найбільше шкодить на площах з поливними системами або з близьким заляганням ґрунтових вод.

В умовах минулого року її середня чисельність в Луганській, Харківській, Донецькій областях, АР Крим, а також максимальна в осередках Запорізької, Херсонської, Кіровоградської, Полтавської, Волинської, Черкаської областей становила 4–12 екз./м², у Миколаїв-

ській сягала 36 екз./м². У Донецькій області вперше зафіксували масове розповсюдження бавовникової совки на великих площах, кількість метеликів у сутінковий час не піддавалася обліку, вдень на кожному кошику живилися 1–5 екз. метеликів, витісняючи навіть бджіл. На соняшнику, сорго, овочевих, кукурудзі нараховувалось гусениць до 5 екз./рослину і до 50 екз./м². Совка пошкодила в посівах соняшнику в південних, східних і центральних областях 6–20% рослин, максимально — до 60% в Миколаївській, Харківській, Кіровоградській областях. У посівах кукурудзи бавовникова совка пошкодила до 28% рослин, максимально в осередках — від 40 до 100% рослин в Кіровоградській, Запорізькій, Херсонській Харківській областях. В АР Крим, Херсонській, Луганській, Київській областях бавовникова совка пошкодила 2–10% рослин томатів на 10–50% площ; у Харківській, Донецькій, Херсонській, Запорізькій областях і в АР Крим — до 38% гороху, 15–64% сорго, сої, овочевих. За даними співробітників відділу захисту і фізіології рослин Інституту «Магарач», бавовникову совку виявляли на площах виноградників і сливи в АР Крим, Миколаївській і Херсонській областях, яйцекладками шкідника було заселено до 10–30% грон.

Совка-гамма відчутно шкодила у посівах сої, соняшника, кукурудзи, на площах багаторічних трав, кормового буряку, овочевих. За максимальної чисельності 3–7 екз./м² її виявляли в осередках АР Крим, в Київській, Херсонській, Черкаській, Миколаївській, Кіровоградській областях. У Миколаївській області на овочевих культурах присадибних ділянок совка пошкодила до 25% пізніх посівів гороху і 15% рослин капусти, у Харківській області в осередках — до 30% плодів томатів.

Капустяна совка за максимальної чисельності 3–7 екз./м² шкодила в Полтавській, Івано-Франківській, Волинській, Вінницькій, Сумській

областях. У Київській області пошкодила 18% цукрових буряків.

Люцернова совка в Луганській, Миколаївській областях і в АР Крим пошкодила в слабкому та середньому ступені до 23% багаторічних трав.

С-чорне шкодило в Сумській і Миколаївській областях, **карадрина** і **лободова** — в Херсонській, **гордоня совка** — в південних областях на томаті, буряках, де нею було заселено 10–30% рослин на 80–100% площ (Запорізька, Миколаївська області, АР Крим).

На площах сої комплексом листогризучих совок (**бавовникова, совка-гамма, С-чорне** й ін.) було пошкоджено до 8% рослин на 26–50% площ в центральних та південних областях, максимально шкідник заселяв площі у АР Крим та Полтавській області.

У поточному році за умов теплої, помірно вологої погоди, наявності нектароносів у період льоту метеликів у всіх регіонах України листогризучі совки, зокрема совка-гамма, капустяна, бавовникова, С-чорне, можуть завдати значної шкоди сільськогосподарським культурам.

Для обмеження чисельності листогризучих совок на овочевих, зернобобових культурах, багаторічних травах, цукрових буряках з біологічних заходів захисту застосовують трихограму. У регіонах, сприятливих для розвитку трихограми (ГТК = 0,9–1,2), проводять перший випуск яйцеїда — 20–30 тис. самиць/га (на початку відкладання яєць шкідниками), другий-третій випуск — з розрахунку одна самиця трихограми на 20 яєць шкідника. У зонах, несприятливих для розвитку трихограми (ГТК = 0,5–0,8; 1,3–1,7), перший випуск здійснюють за чисельності 4–5 яєць/м² для першого покоління і 7–8 яєць/м² для другого покоління листогризучих совок. Наступні випуски необхідно проводити через кожних 4–5 днів у період масового відкладання яєць по кожному поколінню шкідників. Норми випусків

Карадрина совка

Бавовникова совка

Капустяна совка

Совка гамма

встановлюють залежно від щільності кладок яєць шкідників (від 40 до 100 тис. самиць/га).

Враховуючи те, що фітосанітарний стан овочевих агроценозів досить нестабільний, застосування лише трихограми може бути недостатнім. Тому доцільним є поєднання застосування трихограми з іншими засобами захисту.

Інсектициди на площах томатів, баклажанів, перцю проти гусениць совок застосовують за наявності понад 18% заселених рослин з яйцекладками або 6—8% рослин з гусеницями I—II віків. Препарати найдоцільніше застосовувати проти гусениць молодших віків, які живляться відкрито, досить чутливі до інсектицидної дії і ще не встигли завдати відчутної шкоди.

Не менш шкідливими минулого року в південних, східних та подекуди центральних областях (АР Крим, Херсонська, Луганська, Харківська області) були **сіра зернова і звичайна совки**.

Совка с-чорне

Сіра зернова совка

Сіра зернова совка (*Aranea anceps* Schiff.) відчутно шкодить пшениці, менше пошкоджує жито, ячмінь, кукурудзу. У метелика сірої зернової совки передні крила темні, коричнево-сірі зі слабко вираженим малюнком — перев'язами і світлішими ниркоподібними й округлим плямами; задні крила однотонні, коричнево-сірі, світліші біля основи. Гусениця бура з темними поздовжніми смугами на спині і рудуватою головою. Зимують гусениці останнього віку в ґрунті на глибині 5—10 см у земляних коконах. Навесні, у квітні, за середньодобової температури +3...9°C гусениці виходять із місць зимівлі, живляться сходами бур'янів і культурних злаків протягом 7—15 діб, заляльковуються в земляному кокони або просто в ґрунті на глибині 2—6 см. Розвиток лялечки триває 25 діб. Метелики літають в травні — червні. Саміці відкладають яйця на колоски злаків. Ембріональний розвиток триває один-два тижні. Гусениця I віку живляться всередині зав'язі, потім — всередині зерна, що формується. Гусениці старшого віку живляться вночі на зерні відкрито, вдень ховаються за пазухами листків та у верхньому шарі ґрунту. В окремі роки відбуваються спалахи масового розмноження цього шкідника.

Збільшенню плодючості самиць сприяє підвищена вологість. У дощові роки за більш повільного дозрівання посівів і більш пізнього збирання шкідливість фітофага стає відчутнішою.

Для попередження шкідливості сірої зернової совки слід дотримуватись сівозмін, проводити швидке післяжнивне лушення стерні з наступною зяблевою оранкою, що призводить до загибелі значної частини гусениць, які не закінчили живлення, заорювання просипів зерна, сходів падалиці і бур'янів. Навесні проводять поверхневі обробки ґрунту перед сівбою ярих для знищення гусениць і лялечок. З початку воскової стиглості проводять стисле роздільне збирання зі швидким підбором і об-

Звичайна зернова совка

молотом валків. Хімічні обробки застосовують за чисельності гусениць 20 екз./100 колосків, у роки з підвищеною вологістю — 10 екз./100 колосків. Обробляють не пізніше, ніж за 15—20 днів до збирання.

Звичайна зернова совка (*Aranea sordens* Hufn) в Україні поширена в лісостеповій зоні. Гусениці пошкоджують пшеницю, овес, ячмінь, жито, кукурудзу, злакові трави.

У метелика передні крила сірувато-коричневі, з чорною короткою рисою при основі й великими світлими ниркоподібною та круглою плямами, які обведені нечіткою темною облямівкою; клиноподібна пляма слабо виражена, біля краю крила є поперечна іржаво-червона смуга. Задні крила світліші за передні. Гусениця бурувато-сіра, іноді оливково-бура з темно-жовтою головою. Зимують гусениці різних віків на полях під рослинними рештками у верхньому шарі ґрунту і в зерносховищах. Навесні заляльковуються. Метелики з'являються у червні, літають і відкладають яйця у липні, що збігається з колосінням хлібів. Ембріональний розвиток триває 8—14 діб. Гусениці першого віку вгризаються всередину зерна і там живляться. Починаючи з четвертого віку, вони об'їдають зерно зовні, часто знищуючи його повністю, після збирання урожаю живляться падалицею, зерном у валках, на токах, у зерносховищах. Фітофаг розвивається в одному поколінні.

Для запобігання шкідливості звичайної зернової совки необхідно сіяти зернові колосові в оптимальні для зони строки; роздільно збирати урожай зі швидким підбиранням валків і обмолотом; проводити дворазове лушення стерні й глибоку зяблеву оранку ділянок, заселених гусеницями; інсектициди застосовувати за чисельності гусениць 20 екз./100 колосків.

У статті використані матеріали наукових установ НААН, відділу прогнозу Держветфітослужби України